

Misad Katalin

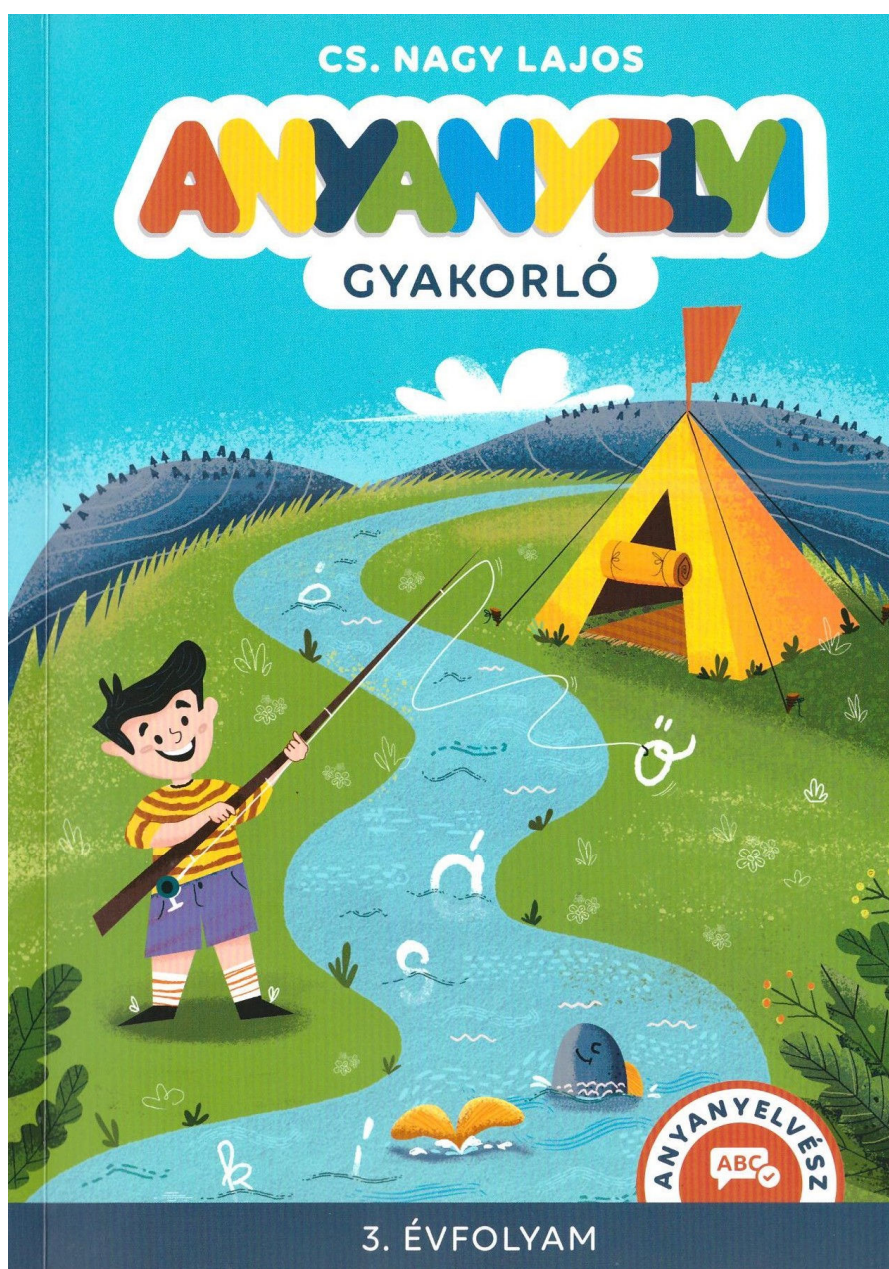
Cs. Nagy Lajos új anyanyelvi gyakorlókönyvei

Cs. Nagy Lajos nyugalmazott egyetemi docens neve bizonyára ismerősen cseng a szlovákiai magyar szakos pedagógusok körében is, hiszen 1988-tól folyamatosan jelennek meg az iskolai anyanyelvi nevelést segítő helyesírási és nyelvtani elemzési gyakorlókönyvei, valamint a hozzájuk kapcsolódó munkafüzetek. A Katedra korábbi számaiban a magyartanárok figyelmébe ajánlottuk a Tinta Könyvkiadó gondozásában 2018-ban megjelent, elsősorban a középiskolás korosztály számára készült helyesírási munkafüzeteket (*Hangjelölési munkafüzet, Egybeírás és különírás, A tulajdonnevek helyesírása*), melyek sora 2021-ben a *J* vagy *Ly* című kiadvánnyal bővült; valamint az általános iskolák felső tagozata és a középiskolák tanulóinak szánt anyanyelvi kompetenciafejlesztő munkafüzeteket (*Szóalaktani elemzések, 2019; Szófajtani és szószerkezeti elemzések, 2020; Mondattani elemzések, 2020*), melyek a kiemelt területeken elsajátított ismeretek mindennapi kommunikációban történő alkalmazását segítik.

Könyvismertetőnkben ezúttal Cs. Nagy Lajos és a Móra Könyvkiadó együttműködésében az alsó tagozat harmadik, illetve negyedik és a felső tagozat ötödik osztálya számára készült anyanyelvi gyakorlókönyveket ajánlunk a szlovákiai magyar tannyelvű alapiskolák pedagógusainak és magyar szakos tanárainak figyelmébe. Ezek a következők: *Anyanyelvi gyakorló 3. évfolyam* (Budapest. Móra Könyvkiadó. 2023), *Anyanyelvi gyakorló 4. évfolyam* (Budapest. Móra Könyvkiadó. 2024), *Anyanyelvi gyakorló 5. évfolyam* (Budapest. Móra Könyvkiadó. 2024).

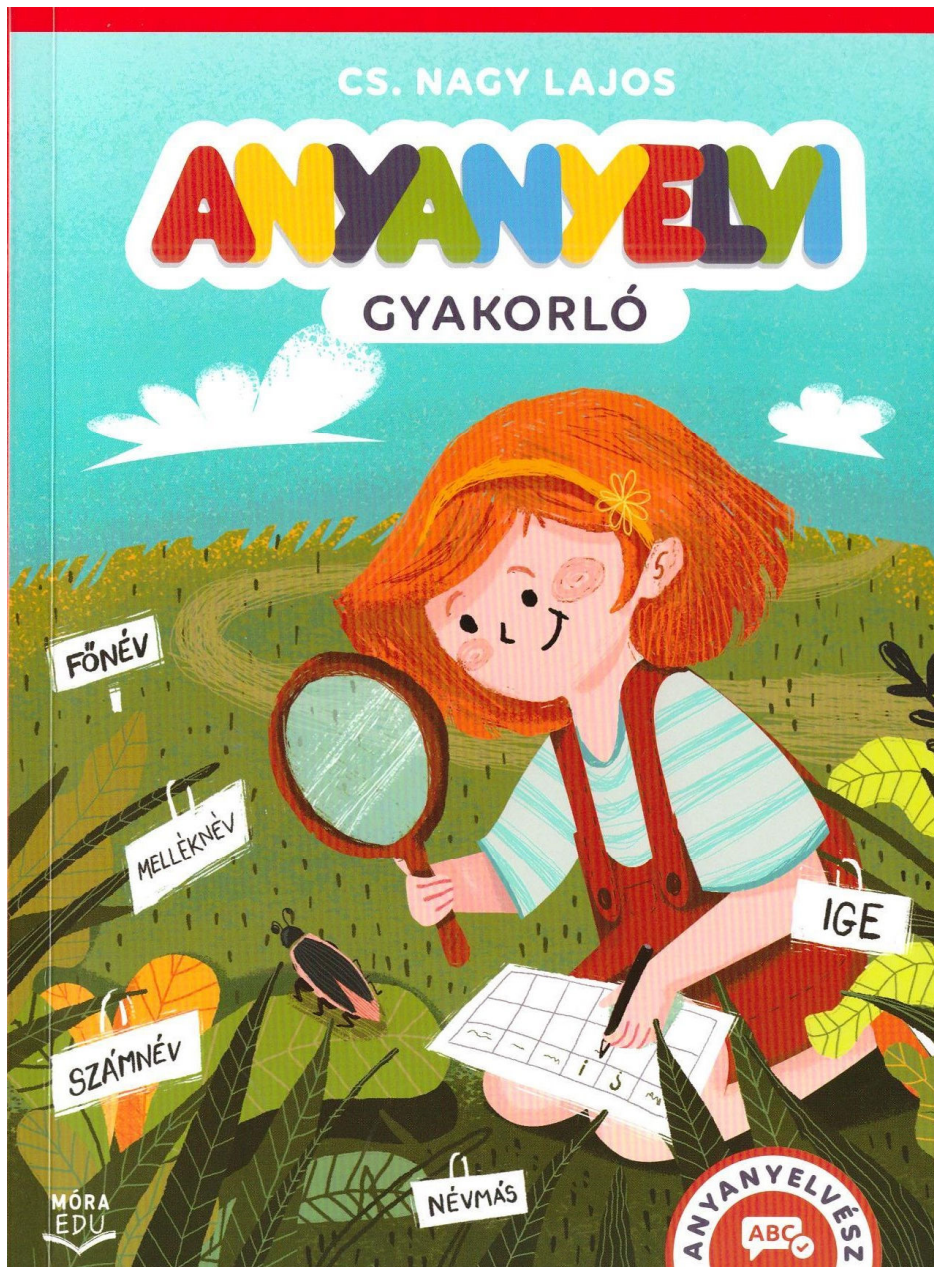
A hasonló szempontok és formai megoldások alapján szerkesztett kiadványok előszavában a több évtizedes oktatói gyakorlattal rendelkező szerző nem vonja kétségbe, hogy a nyelvtan tanulása nem tartozik a legkönnyebb és legnépszerűbb feladatok közé (vö. Lengyel 2017, 6; Vančo 2019, 104; Misad 2022, 55; Dančo Jakab 2023, 113). Ennek okát főleg abban látja, hogy az anyanyelvi órákon nincs elég gyakorlási idő, illetve nem áll rendelkezésre elegendő feladat a nyelvtani elemzési jártasságok, készségek kialakítására. Gyakorlókönyveinek célja éppen ezért a pedagógusok órára való felkészülésének, valamint a tanulók tanórai és otthoni munkájának a segítése, továbbá a gyermekeik tanulását figyelemmel kísérő szülők szakmai irányítása. A segédkönyvekben található feladatok több mint feléhez megoldási kulcs kapcsolódik, ami által a tanulók számára lehetővé válik az önellenőrzés; míg a megoldás nélküli gyakorlatok főként a tanórai munkában, differenciált foglalkozásokon használhatók fel, valamint házi feladatként jelölhetők ki. A feladatokat a szerző a Magyarországon 2020-tól érvényben lévő alaptanterv és a hozzá kapcsolódó kerettanterv alapján állította össze, ám ez nem gátolja a gyakorlókönyvek anyaországon kívüli használatát, hiszen a magyarországi és a szlovákiai anyanyelvi tananyagok a szóban forgó évfolyamokat illetően egyrészt több ponton mutatnak egyezést, mint eltérést; másrészt a pedagógus annak ismeretében választhatja ki és gyakoroltathatja az általa célravezetőnek vélt feladatokat, hogy az alapvető tartalmi-szabályozó dokumentumok ismeretében pontosan tudja, milyen követelményeket kell teljesíteniük a tanulóknak.

Tekintsük most át, mit érdemes feltétlenül tudni az ajánlott kiadványokról.

Forrás: A szerző archívuma

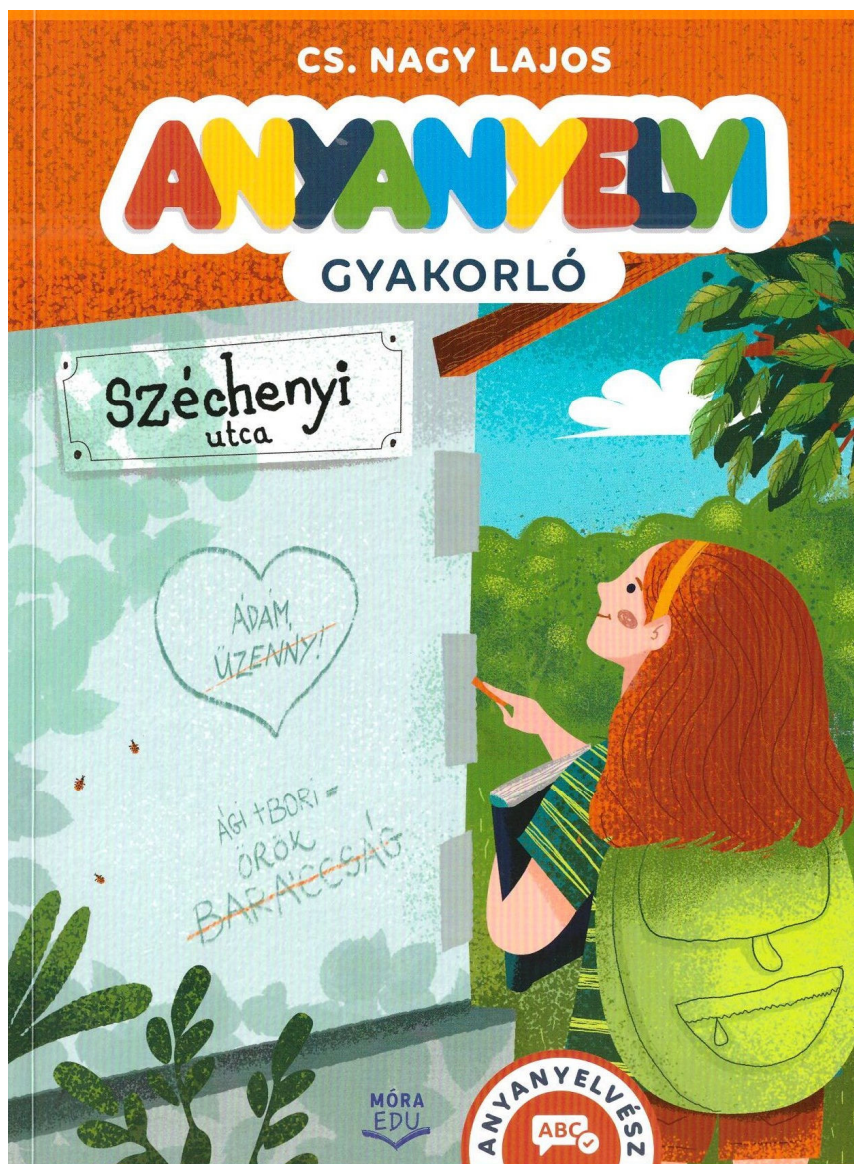
Az alsó tagozat harmadik évfolyama számára készült *Anyanyelvi gyakorló* három fejezetből áll. Az első részben (Év eleji ismétlés, 9–48.) a korábbi, második évfolyamban elsajátított hangtani, alaktani és mondattani ismeretek gyakorlatban való alkalmazását segítő feladatok, valamint a tananyaggal szorosan összefüggő helyesírási gyakorlatok találhatóak. A második fejezetben (A szófajok, 49–102.) a főnévvel, a mindig főnévhez vagy főnévi értékben használt egyéb szóhoz tartozó névutóval, a melléknévvel és az igével kapcsolatos nyelvtani ismeretek gyakorlására, gyakoroltatására alkalmas feladatok sorakoznak. Az első két fejezet 60 feladategységében összesen 292 feladat szerepel, ami a differenciált foglalkozásokhoz is bőséges gyakorlási lehetőséget biztosít. A gyakorlókönyv harmadik része (Megoldások, 103–111.) a feladatok majd felének a megoldási kulcsát tartalmazza.

Forrás: A szerző archívuma

Az alsó tagozat negyedik osztálya számára készített *Anyanyelvi gyakorló* két nagy fejezetből áll. Az első részben (Feladatok, 9–94.) a főnévről, a melléknévről, a számnévről, a névmásról, valamint az igéről szerzett nyelvtani és helyesírási ismeretek gyakorlati alkalmazását szolgáló 61 feladategység összesen 242 gyakorlatot tartalmaz. A kötet második fejeztében (Megoldások, 95–109.) a feladatok több mint felének a megoldási kulcsa található.

A felső tagozat ötödik évfolyama számára készült *Anyanyelvi gyakorló* szintén két fejezetből áll. Az első (Feladatok, 9–113.) a beszédhangok jelölésétől kezdődően a hangtörvényeken keresztül helyesírásunk alapelveinek, valamint az összetett szavak típusainak bemutatásáig terjedő feladatokat tartalmaz. A felsorolt témakörök nyelvtani és helyesírási anyagához kapcsolódó 90 feladategységben több mint 370 gyakorlat szerepel. A második fejezet (Megoldások, 115–126.) immár hagyományosan a feladatok több mint felének a megoldási kulcsát foglalja magában.

Forrás: A szerző archívuma

A feladatokról általánosságban megállapíthatjuk, hogy otthoni munkaként is elvégezhetők, de mivel a gyakorlókönyvek az alsó tagozatosok, illetve a felső tagozat legfiatalabb tanulói számára készültek, azoknak a gyakorlatoknak az esetében, amelyekhez nem járul megoldási kulcs, a tanóra felépítésébe be kell iktatni az otthon végzett feladat minőségi ellenőrzését. Amennyiben a tanórai gyakorlás önálló munka vagy csoportmunka formájában történik, a megoldott feladatot a pedagógus iránymutatása mellett, de a tanulók előtérbe helyezésével érdemes megbeszélni.

A továbbiakban mutatóanyag formájában foglalkozunk a gyakorlóknak közreadott feladatokkal. Mivel az ajánlott kötetek bőséges és változatos feladatokat tartalmaznak, bemutatásukra típusok szerint, a típusokon belül pedig néhány jellemző példa kiemelésével vállalkozunk. Minden példához zárójelben kapcsoljuk, melyik évfolyam kötetéből, illetve hányadik oldalról és hányas számú feladatból származik.

A feladatok egy tipikus részét teszik ki azok, amelyekben valamilyen instrukció alapján, irányított kérdéseknek vagy szempontoknak megfelelően viszonylag rövid írásbeli produktumot kell létrehozniuk a tanulóknak. Ilyenek az alábbiak:

1) Gyűjtőmunka: meghatározott szempontok alapján, saját kutatómunka segítségével kell példákat gyűjteni valamilyen nyelvi jelenségre.

Például:

- *Gyűjts utcanevet, intézménynevet a lakóhelyeden! Ügyelj rá, hogy helyesen írd őket!* (4/ 16/ 3)
- *Bizonyára szereted az állatokat. Gyűjts minél több állatnevet olvasmányaidból, illetve környezetedből! Jelöld meg az állat fajtáját is! (Pl.: Kormos – cica, Rudi – aranyhórcsög)* (4/ 24/ 8)

2) Kakukktojás keresése: valamely nyelvtani szempont vagy helyesírási szabály szerint felsorolt szavak közé nem illő szó kiválasztása.

Például:

- *Válaszd ki, melyik a kakukktojás! Húzd át, írd le helyesen, és alkoss vele mondatot!* (5/ 66/ 49a)
kar-fi-ol, kré-me-se-ke-t, szom-szé-do-tok, ke-nyér-ért, zsi-b-badt-ság
- *Melyik a kakukktojás? Választásodat indokold meg! A kakukktojást foglald mondatba!* (5/ 39/ 21a, b)
népballada, öngyújtó, kádtól, lábhoz, tűzhöz
lélekben, fenyvesből, kódszám, gondolatban, magasból

3) Csoportosítás: szóelemek, szavak, mondatok besorolása megadott csoportokba.

Például:

- *A kifejezett idő szerint csoportosítsd az alábbi igéket!* (4/ 69/ 49a)
élt, elmarad, meg fognak nőni, kiérnek, sorvadoztak, tudni fogsz, megláttak, forgatták, nincsenek, haza fogunk menni, elszakadt, mondták, főzünk, bevetették, ásunk

Jelen idő	
Múlt idő	
Jövő idő	

- *Csoportosítsd a szavakat, szókapcsolatokat aszerint, hogy a részleges hasonulásnak melyik típusát találod bennük!* (5/ 37/ 19a)
hagyta, kéztől, kutasd, húsból, majd kap, jégtömlő, sín pár, készben, puncsból, azonban, vidáman bólogat, ponty

Zöngéssé válás	Zöngétlenné válás	Képzés helye szerinti hasonulás

4) Kiegészítés: szónak hiányzó betűvel vagy toldalékkal, mondatnak hiányzó szóval való kiegészítése.

Például:

- *Egészítsd ki a következő főneveket a j hang megfelelő betűjével!* (3/ 67 /32a, b)
furu_a, _áték, _el, zsiva_, szí_
Mihá_, ká_ha, papagá_, hó_ag, bo_t

- *Egészítsd ki a következő mondatokat a zárójelben megadott névmás megfelelő ragos alakjával!* (4/ 61/ 45a)
 _____ (ez) a hidegben melegebben öltözz!
 _____ (az) a tápszertől szépen nő a zöldség.
 Az iskolában _____ (az) a könyvről beszéltünk, amelyet _____ (te) kaptam.
 A kutya _____ (annyi) barátságosan lépett _____ (én).
 Örülünk, hogy _____ (mi) töltöttétek _____ (ez) a napot.

5) Táblázat kitöltése: megadott szempontok alapján, egy-egy előre beírt példa segítségével ki kell tölteni a táblázatot, esetleg további műveleteket is kell végezni.

Például:

- *Egészítsd ki a táblázatot a példának megfelelően!* (3/ 91/ 51a)

ad	adj!	adja	adott	adatok!
lát				
kér				
keres				
halász(ik)				
véd				

- *Válaszolj a kérdésekre! Töltsd ki a táblázatot!* (4/ 46/ 30a)

	Mikor?	Mióta?	Meddig?
március 17.			
2019			
7:20			
július 1.			

A feladatok egy másik jellemző típusában kreatív módon kell létrehozni valamilyen produktumot, például mondatokat vagy szöveget kell alkotni. Erre példák a következő típusok:

6) Transzformáció: megadott szempontok alapján javítani/ tisztázni/ szegmentálni kell szövegeket.

Például:

- *Írd le mondatokra bontva a szóhalmazt, és tedd ki a mondatok végére a megfelelő írásjelet!* (3/ 22/ 8b)
 Jékiáltottfölpannimeglepődvehogymegkopaszodtakafákakertbenazéjjelbizonyálltmeg
 mögötteanagymamanovembervanmáracsípöslevegőkésőbbkellemesenátmelegíttean
 ap
- *Szavakra tagolva írd le a szöveg mondatait! Figyelj a tulajdonnevek helyesírására is!* (4/ 16/ 4a)
 abalatonasiócsatornánkeresztültisztul
 avitézekdamjanichcsaltartottakaszemlére
 amagyartudományosakadémiaközpontiépületeadunapartjánáll
 samsungmikrohulláműsütőketkínálnakaz áruházakban
 alánchidatclarkádámtervezte

7) Elemzés írásban: tanult ismeretek alapján történő elemzés megadott szóban/ mondatban/ szövegben.

Például:

- *Jelöld álló egyenessel a szótő és a toldalék határát! Írd a szavak mellé, hogy milyen kérdésre felelnek! Pl.: asztalon: asztal | on – Hol? (3/ 47/ 16a)*
hídra
pikkelyes
sajtból
Nagyváradot
kastélyban
- *Függőleges vonallal bontsd szóelemekre az alábbi szavakat, és alattuk jelöld számokkal a szóelemek típusát! Előfordulhat, hogy egy szóban több szótő is található. (1 = szótő, 2 = képző, 3 = jel, 4 = rag)*
Példa: tréfa | csinál | ó | k | kal
1 1 2 3 4 (5/ 111/ 89a)
játsoztunk, tollaidat, készítettek
cipőfüzőkből, szelídségével, pihenjünk

8) Hibajavítás: a beszédhangok jelölésétől az összetett mondat írásjelezéséig terjedő helyesírási hibák javítása.

Például:

- *Figyeld a mássalhangzók időtartamára! Húzd át a hibásan írt szavakat, és írd le őket helyesen! (3/ 99/ 59a)*
halgatózik, betopantunk, felelget, úszkáltok, varhatja, jöjeteK, álitották, játsozanak!, elveszet, lesz
- *Húzd alá a rosszul írt intézményneveket, és írd le őket helyesen! (4/ 29/ 13)*
országos Széchényi könyvtár, Lukács fürdő, Magyar nemzeti Bank, opera, csodák Palotája, József Attila Színház
Könyves Kálmán gimnázium, Keleti pályaudvar, Erzsébet Mozi, Liszt Ferenc Repülőtér, Nemzeti Sportcsarnok, Művészetek palotája

9) Szövegalkotás: nyelvi kreativitás fejlesztése.

Például:

- *Fogalmazd meg, mi az oka a hangrend változásának! (5/ 27/ 11d)*
- *Keress meg a világhálón vagy a könyvtárban, hogy miről híresek a következő személyek! Írj róluk 3-4 mondatot! (5/ 89/ 69)*
Damjanich János, Kölcsey Ferenc
Thököly Imre, Derkovits Gyula
Papp László, Mikszáth Kálmán
Bethlen Gábor, Lorántffy Zsuzsanna

A könyvajánlás végén fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a fent bemutatott gyakorlókönyveknek már készül a folytatása. A kiadó 2025-re ígérte a hiányzó három kiadványt, melyek tartalmáról a szerző révén már tudni lehet. A hatodik évfolyam feladatai a szófajokhoz és a velük összefüggő helyesírási tudnivalókhoz kapcsolódnak. A hetedik osztály számára készülő kötet első fejezete a szófajok ismétlő rendszerezésére vonatkozó feladatokat tartalmaz majd, a további gyakorlatsorok pedig a szókapcsolatokról és a szó szerkezetekről, a mondatfajtákról és a mondatrészekről tanult új ismeretek alkalmazását segítik. A nyolcadik évfolyam feladatai egyrészt alaktani tananyagokhoz, ezen belül a szóösszetételekhez és a ritkább szóalkotási módokhoz, illetve ezek helyesírási vonatkozásaihoz kapcsolódnak;

másrészt az összetett mondatról, ennek keretében az alárendelő és a mellérendelő összetett mondatok típusairól, valamint helyesírási sajátosságairól szerzett ismeretek gyakorlati használatára szolgálnak.

Cs. Nagy Lajos új anyanyelvi gyakorlókönyveiről összegzőképpen elmondhatjuk, hogy hasznos segédeszközként szolgálnak pedagógusok és tanulók számára egyaránt: a feladatok bősége és változatossága lehetőséget biztosít az anyanyelvi órán elsajátított ismeretek ellenőrzésére, gyakorlati alkalmazására. Mindhárom kötetre ajánlott olvasmányként tekinthetnek nemcsak a közoktatásban tanító pedagógusok, hanem a tanítóképzésben és tanárképzésben részesülő felsőoktatási hallgatók is.

Felhasznált irodalom:

Dančo Jakab Veronika (2023): Pedagógusok a szlovákiai magyar nyelvtanoktatásról. In: Misad Katalin–Csehy Zoltán (szerk.): *Kulturális emlékezet, műfordítás, többnyelvűség*. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, 102–127.

Lengyel Klára (2017): *Kísérleti tankönyveinkről*. In: Magyar Nyelvőr, 141. évf., 1. sz., 6–8.

Misad Katalin (2022): „A nyelvtan nemcsak főnévről meg ígéről szól, hanem az anyanyelvünkről“. Részletek magyar szakos pedagógusokkal készült interjúkból. In: Misad Katalin–Csehy Zoltán (szerk.): *Nova Posoniensia XII*. Pozsony, Szenci Molnár Albert Egyesület, 37–59.

Vančo Ildikó (2019): *A szlovákiai magyar nyelvtanítás kihívásai*. In: Új Pedagógiai Szemle, 69. évf., 5–6. sz., 102–106.